

PAOLO OPLANIĆ, univ. bacc. hist.

poplanic.job@gmail.com
Odsjek za povijest
Filozofski fakultet u Puli
Sveučilište Jurja Dobrile u Puli, Hrvatska

ISTARSKI POKRAJINSKI SABOR 1861. – 1916.

Pregledni rad
Review article

Primljeno/Received: 14. 3. 2023.
Prihvaćeno/Accepted: 4. 12. 2023.

SAŽETAK

Istarski pokrajinski (zemaljski) sabor predstavničko je tijelo Markgrofovije Istre koje je djelovalo u razdoblju od 1861. do 1916. godine. Utemeljeno je upravno-teritorijalnom podjelom Habsburške Monarhije nakon donošenja Listopadske diplome (1860.) i Veljačkog patenta (1861.) te je, zajedno sa saborima u Gorici i Trstu, pripadalo Austrijskome primorju s Namjesništvom u Trstu. Sabor je zasjedao u Poreču, Puli i Kopru te slao zastupnike u Carevinsko vijeće u Beč. Nakon 1867. godine, Markgrofovija Istra postaje dijelom cislajtanijskog dijela Monarhije. Tijekom svoga djelovanja koje obuhvaća više epoha, dakle u razdoblju druge polovice 19. i početkom 20. stoljeća, Istarski je sabor služio kao žestoko borilište za dvije sukobljene zastupničke grupacije: talijansku, koja je činila većinu, a predstavljala imućniju manjinu pučanstva

pokrajine s jedne strane te hrvatsko-slovensku manjinu, koja je predstavljala siromašniju većinu pučanstva u pokrajini s druge strane. U pedeset i pet godina rada Sabora, na njegovim su sjednicama sudjelovale brojne povijesne ličnosti, među njima i biskup Juraj Dobrila, koji je zaslužan za izdavanje novina *Naša sloga*, Matko Laginja, pristalica hrvatsko-slovenske strane, Gian Paolo Polesini, prvi predsjednik Istarskoga sabora te Francesco Vidulich, najdugovječniji predsjednik Istarskoga sabora. Iako je Sabor formalno djelovao do 1916. godine, prestao je sa zasjedanjima već 1910. godine.

Ključne riječi: Istarski sabor, zemaljski sabor, Markgrofovija Istra, Habsburška Monarhija, Listopadska diploma, Veljački patent, Carevinsko vijeće, Juraj Dobrila, Matko Laginja, Gian Paolo Polesini, Francesco Vidulich

UVOD

Istarski pokrajinski sabor politička je institucija zakonodavne vlasti na čijim su se sjednicama za svoja prava i povlastice zalagali predstavnici Talijana, Slovenca i Hrvata koji su živjeli u multinacionalnoj Markgrofoviji Istri, zbog čega je kontinuirano dolazilo do sukoba. O njihovoj borbama tijekom pedeset i pet godina postojanja Sabora govore brojni sačuvani sjednički zapisnici koji se nalaze u pojedinim arhivima i knjižnicama. O političkom životu Sabora i njegovom djelovanju možemo osim toga čitati i u ondašnjim publikacijama poput novina *Naša sloga*, no što se tiče historiografske literature, da bismo dobili potpunu sliku nužno je uključiti rad više autora, od kojih možemo izdvojiti Frana Barbalića, Ivana Beuca, Nevena Budaka, Antonia Cetnarowitza, Marinu Manina te Božu Milanovića, koji su svi pisali o razdoblju i djelovanju Sabora. Shvaćanje povijesnog razdoblja u kojem je Istarski sabor djelovao također nam je olakšano zahvaljujući Antunu Brajkoviću, Marinu Maninu, Neviju Šetiću i Petru Strčiću. U ovome se radu obrađuje povijesni tijek događaja koji dovode do osnutka pokrajinskih sabora, iznosi opći osvrt na sam sabor i njegov sastav te objašnjavaju sustav samouprave unutar pokrajine, izborni sustav i zakoni vezani za rad Sabora. Također se promatra rad Sabora tijekom svakog izbornog razdoblja svoga djelovanja te se na samome kraju detaljnije obrađuju život i djelo dvojice zastupnika iz hrvatsko-slovenske saborske manjine, Jurja Dobrile i Matka Laginje, te dvojice zastupnika iz talijanske saborske većine, Giana Paola Polesinija i Francesca Vidulichia. Tema ovoga rada tiče se razvijanja hrvatske nacionalne svijesti u Istri, čiji je narod žudio za ravnopravnošću jezika i statusa, te je zbog toga značajna za nacionalnu hrvatsku povijest.

1. OD 1848. DO 1861. GODINE I STVARANJA ZEMALJSKIH SABORA U HABSBUURŠKOJ MONARHIJI

Slika 1. Franjo Josip I.

(Izvor: <http://www.enciklopedija.hr/Natuknica.aspx?ID=20496>, 8. kolovoza 2022.)

U jeku revolucionarnih zbivanja koja su zadesila Europu 1848. godine, austrijski car Ferdinand I. abdicira i na njegovo mjesto dolazi njegov nećak, mladi car Franjo Josip I. koji će od 1848. godine vladati kao austrijski car i hrvatsko-ugarski kralj, a od 1867. godine kao car i kralj Austro-Ugarske Monarhije, sve do svoje smrti 1916. godine. Mladi se car već s osamnaest godina morao suočiti s teškim gospodarskim i političkim prilikama u zemlji u kojoj izbijaju revolucije Talijana i Mađara. Godine 1849. austrijska vojska sama uspješno guši revoluciju u Italiji,¹ ali mađarsku revoluciju suzbija tek uz pomoć ruske vojske.² Nakon sloma građanske revolucije, raspušta se parlament i 4. ožujka 1849. godine proglašava novi ustav.³

---

1 Schüssel, Therese i Zöllner, Erich, *Povijest Austrije*, Barbat, Zagreb, 1997., 250.

2 „Franjo Josip I.“, *Hrvatska enciklopedija*, <http://www.enciklopedija.hr/Natuknica.aspx?ID=20496>, 8. 8. 2022.

3 Budak, Neven, *Istarski sabor/La Dieta istriana*, Zavičajni muzej Poreštine i Humaniora, Poreč, 2011., 51.

Oktroirani ustav, koji se od samoga početka otvoreno kršio, predstavljao je samo prividnu ustavnost te je posljednjega dana u 1851. godini ukinut. Njegovim se ukidanjem uvodi centralističko-apsolutistički režim, neoapsolutizam čije je glavno obilježje bilo ukidanje autonomije svih habsburških povijesnih pokrajina i zemalja, kao i stečevina revolucije.⁴ Razdoblje će potrajati sve do 1859. godine te je u povijesti poznato kao Bachov apsolutizam, prema ministru unutarnjih poslova Alexanderu Bachu. Osnovni motiv za uspostavu novog režima bila je želja za jačanjem Habsburške Monarhije naspram drugih europskih sila, poglavito Rusije, Francuske, Engleske i Pruske, kako bi bili u stanju ostvariti svoje vanjskopolitičke ciljeve. Car je pritom pojačao unutarnju kontrolu u cijeloj državi ukidanjem državnih sabora, ali i uvođenjem novih političkih mjera, poput žandarmerije, nove jedinstvene birokracije, novoga carinskog i poreznog sustava te provedbom školske reforme. Iz razdoblja Bachova apsolutizma proizašle su i neke pozitivne strane za građane, poput uvođenja *Općeg građanskog zakonika*, modernizacije sudstva i ukidanja feudalnih društvenih odnosa.

Što se tiče vanjske politike Monarhije, nakon Krimskoga rata⁵ koji je trajao od 1853. do 1856. godine, dolazi do postupnog zahlađenja u odnosima s Rusijom te se suradnja dviju država smanjuje, no Monarhija se u isto vrijeme ne približava ni zapadnim silama, te tako izolirana sama rješava svoje probleme. Vojnim porazom Austrije u ratu protiv Francuske i Sardinije koji se vodio u Lombardiji 1859. godine Monarhija je dovedena u teške političke, gospodarske i financijske probleme uslijed gubitka dijela Lombardije.⁶ Ministar Camillo Cavour (sardinijski ministar, od 1861. godine ministar predsjednik novonastale Kraljevine Italije) pojačava napetosti između Sardinije i Austrije te tako tjera Austriju da se stalnim mobiliziranjem vojske financijski istroši, čime u konačnici izaziva objavu rata. Nakon austrijskih gubitaka u bitkama kod Magente i Solferina i potpisivanja mira u Zürichu 1859. godine, car Franjo Josip I. ustupa Lombardiju Francuskoj, koja ju prosljeđuje Sardiniji.⁷ Švicarac Henry Dunant koji je svjedočio užasu u talijansko-austrijskom ratu, u bitci kraj Solferina gdje je bez vode, hrane i liječničke pomoći na bojištu ostalo četrdeset tisuća ranjenika, zgrožen doživljenim prizorima, u Ženevi se zalaže za osnivanje međunarodne

---

4 „Neoapsolutizam“, *Hrvatska enciklopedija*, <https://www.enciklopedija.hr/natuknica.aspx?ID=43365>, 8. 8. 2022.

5 „Franjo Josip I.“, *Hrvatska enciklopedija*, <http://www.enciklopedija.hr/Natuknica.aspx?ID=20496>, 8. 8. 2022.

6 Budak, 51.

7 Schüssel, Zöllner, 253.

filantropske organizacije za pomoć ranjenima i bolesnima u ratu, koju naziva Crvenim križem (1863. godine).⁸

Sve su prilike upućivale na to da Monarhija mora promijeniti svoj sustav vladavine želi li izbjeći bankrot i anarhiju, a to se jedino moglo postići uvođenjem ustavnoga stanja te ukidanjem apsolutizma. U jesen 1860. godine smijenjen je ministar Bach, a 20. listopada donosi se carska diploma poznatija kao Listopadska diploma. Listopadskom diplomom postavljeni su temelji za daljnju izgradnju ustavnosti jer je jamčila da će se zakoni izdavati u dogovoru sa zakonito sazvanim zemaljskim saborima i državnim parlamentom koji će biti popunjen određenim brojem zastupnika koje će sabori slati. Drugim riječima, državljanima Monarhije omogućeno je da aktivno sudjeluju u zakonodavnoj i upravnoj vlasti te tako vrlo brzo dolazi do uvođenja ustavnoga stanja. Veljački patent donosi se 26. veljače 1861. godine, čime je stvoren parlamentarni sustav (Carevinsko vijeće) s dva doma: gornjim domom, koji je bio aristokratski i čije je članove imenovao car, te donjim domom, koji je bio zastupnički te su članove birali pokrajinski sabori.⁹ Ovim je patentom Monarhija podijeljena na dvadeset i jednu autonomnu pokrajinu, od kojih je svaka imala svoje sabore i izvršne odbore za upravljanje autonomnim poslovima.

2. ISTARSKI POKRAJINSKI SABOR

2.1. O SABORU I NJEGOVOM SASTAVU

Nakon što je donesena Listopadska diploma, a nekoliko mjeseci kasnije i Veljački patent, u Monarhiji dolazi do preustroja uprave i nove teritorijalne podjele države. Tim aktovima ukinuto je Istarsko okružje sa sjedištem u Pazinu koje je djelovalo od 1825. do 1860. godine¹⁰ te je sada Istra, zajedno s otocima Krkom, Cresom i Lošinjom teritorijalno činila Markgrofoviju Istre, jednu od dvadeset i jedne autonomne pokrajine u Monarhiji. Markgrofovija Istra, zajedno s pokneženim Grofovijama Goricom i Gradiškom te gradom Trstom činila je Austrijsko primorje koje je svoje Namjesništvo imalo u Trstu (koje nije izravno utjecalo na rad pokrajinskih sabora u Poreču, Gorici i Trstu), čije su

---

8 „Crveni križ“, *Hrvatska enciklopedija*, <https://www.enciklopedija.hr/natuknica.aspx?ID=12909>, 8. 8. 2022.

9 Budak, 52.

10 Brajković, Antun, „Institucije državne vlasti u Istri (1848-1918)“, *Arhivski vjesnik*, 34-35, 1991. – 1992., 66.

granice ostale nepromijenjene i nakon krizne 1867. godine kada se provodi Austro-ugarska nagodba te Markgrofovija Istra postaje dijelom cislajtanijskog dijela Monarhije.¹¹

Slika 2. Austrijsko primorje

(Izvor: <http://www.istra.lzmk.hr/clanak.aspx?id=134>, 9. kolovoza 2022.)

Istarski pokrajinski sabor bio je zemaljski sabor Markgrofovije Istre koji je djelovao od 1861. do 1916. godine, a čije su se sjednice održavale u Poreču (1861. – 1897.), Puli (1898. i 1902. – 1903.) i Kopru (1899. – 1901., 1902. i 1908. – 1910.).¹² Kao i ostali zemaljski sabori, slao je svoje zastupnike u donji dom Carevinskog vijeća, gdje se broj zastupnika iz Istarskoga sabora kroz povijest mijenjao od početnih dva zastupnika pa do šest zastupnika prije no što je ukinut. Najprije se u razdoblju od 1861. do 1873 godine za Parlament u Istri biralo po dva zastupnika, kao što je navedeno, s mandatom u trajanju od šest godina. Kasnije, u razdoblju od 1873. do 1907. godine, zastupnici su birani kurijalnim sustavom, a nakon

¹¹ Budak, 53.

¹² Brajković, 69.

reforme iz 1908. godine birani su po kotarima sveopćim, izravnim i tajnim glasanjem.¹³ U ovome je razdoblju Istru predstavljalo šest zastupnika. Sabor se sastojao od 30 zastupnika (33 nakon 1870. godine, 47 od 1908. godine), te je kao i ostali zemaljski sabori bio sastavljen od virilista kojih je u Saboru bilo tri (Crkva koju su predstavljali biskupi), predstavnika veleposjednika kojih je bilo pet, predstavnika gradova kojih je bilo osam (nakon 1870. bilo ih je jedanaest), predstavnika trgovačko-gospodarske komore kojih je bilo dva i predstavnika sela tj. vanjskih općina kojih je bilo dvanaest.¹⁴ Na čelu Sabora sjedio je predsjednik (pokrajinski kapetan) koga je iz redova zastupnika imenovao sam car. Za vrijeme djelovanja Istarskoga sabora, funkciju predsjednika obnašalo je pet osoba, sve Talijani po nacionalnosti: Gian Paolo Polesini (1861.), Francesco Polesini (1861. – 1868.), Francesco Vidulich (1869. – 1889.), Matteo Campitelli (1889. – 1903.) i Lodovico Rizzi (1903. – 1916.).¹⁵ Što se tiče nadležnosti Sabora i njegovih poslova, služio je kao nositelj zakonodavne vlasti te mjesto gdje su se vodile rasprave o zakonima od pokrajinske važnosti, baveći se gospodarstvom, poljoprivredom, javnim zgradama i dobrotvornim ustanovama financiranim iz pokrajinskog proračuna, proračunom i porezima, općinskim te vjerskim i školskim poslovima, prijevozom te smještajem i opskrnom vojske. Zaključci sabora vrijedili su isključivo uz carevu potvrdu. Izvršni organ pokrajinskog sabora predstavljala je Zemaljska vlada, pokrajinski odbor koji se sastajao od predsjednika i još četiri člana birana među zastupnicima u saboru. Zemaljska vlada izvršavala je administrativne poslove u nadležnosti sabora.¹⁶ Nakon 1908. godine i provođenja reforme, odbor se sastojao od pet članova (tri talijanska i dva hrvatska) od kojih je u ulozi predsjednika redovito stajao Talijan.¹⁷ Najvažnije obilježje u radu odbora bila je njegova neovisnost u odnosu na rad sabora, tako da je odbor kontrolirao činovništvo, zemaljsku imovinu, fondove, izvještavao Sabor o provedbi njegovih odluka i na vlastitu inicijativu ili na zahtjev Sabora davao prijedloge vezane uz zemaljske poslove te ga zastupao u pravnim

---

13 Milanović, Božo, *Hrvatski narodni preporod u Istri, knjiga II. (1883.-1947.)*, Istarsko književno društvo sv. Ćiril i Metod, Pazin, 1973., 5.

14 Budak, 55.

15 Isto, 57.

16 Beuc, Ivan, *Istarske studije. Osnovni nacionalni problemi istarskih Hrvata i Slovenaca u drugoj polovini XIX. i početkom XX. Stoljeća*, Sveučilišna naklada Liber, Zagreb, 1975., 49.

17 Milanović, *Hrvatski narodni preporod u Istri, knjiga II.*, 6.

poslovima.¹⁸ Zemaljska vlada prestala je postojati nakon 9. travnja 1916. godine, kada je carskim patentom imenovana Zemaljska upravna komisija.¹⁹

2.2. LOKALNA SAMOUPRAVA UNUTAR MARKGROFOVIJE ISTRA

Lokalnu razinu samouprave u pokrajini predstavljali su kotari i općine. Glavno obilježje prema kojemu su se kotari razlikovali od općina bilo je to što su, umjesto Saboru, izravno odgovarali Namjesništvu, te su povrh toga podrazumijevali veće područje lokalne samouprave, koje je obuhvaćalo i same općine.²⁰ Kotari su držali sudsku i političku vlast, no nakon donošenja novoga zakona 1867. godine, ostaje im samo politička vlast čije je djelovanje bilo ograničeno na područje samog kotara gdje su provodili zakone, izdavali dozvole vezane za obrt i trgovinu, pokušavali riješiti problem siromaštva te provodili propise u školstvu i zdravstvu.²¹ Drugim riječima, kotari su nadzirali općine kao i njihov rad i život. U tim istim općinama, vršio se nadzor nad novinstvom i štampom, nad strancima, novačilo se i mobiliziralo vojnike te sudjelovalo u njihovoj opskrbi.²² Markgrofoviju Istru sačinjavali su sljedeći kotari: Kopar, Poreč, Pula, Pazin, Volosko i Lošinj. Njihov se broj, međutim, mijenjao kroz povijest te tako od 1905. godine Krk također postaje kotarom. Valja spomenuti kako je i grad Rovinj 1870. godine postao samostalnim gradskim magistratom, čime dobiva jednaku političku i upravnu nadležnost kao i kotari.²³

Najniži nivo samouprave u Istri imale su općine kojima je upravljao načelnik, koji je jedini dobivao naknadu za svoju dužnost, a imao je i pomoć dva vijećnika biranih iz općinskoga vijeća, dok su svi ostali volontirali. Općine su uz prenesene nadležnosti imale i vlastite ovlasti. Autonomni poslovi koje su općine mogle provoditi odnosili su se na upravu nad općinskom imovinom, održavanje reda i mira, održavanje logističke infrastrukture (cesta, putova, mostova...), izgradnju i održavanje pučkih škola, provođenje postupaka mirenja između dviju zavađenih strana i tako dalje.

---

18 Beuc, Ivan, *Povijest institucija državne vlasti u Hrvatskoj (1527-1945)*, Arhiv Hrvatske, Zagreb 1969., 247-248.

19 Brajković, 69.

20 Isto, 74.

21 Brajković, 71-72.

22 Beuc, *Istarske studije*, 51.

23 Brajković, 74.

2.3. IZBORNI SUSTAV I ZAKONI

Nakon provedbe Listopadske diplome i Veljačkoga patenta, u Markgrofoviji Istri Hrvati i Slovenci činili su većinu pučanstva, koja je, međutim, tijekom rada Istarskoga sabora birala zastupničku manjinu, dok su Talijani koji su bili apsolutna većina u Saboru u realnosti predstavljali manjinu pučanstva tj. elitu u pokrajini koja je nadmoć održavala zahvaljujući svojoj političkoj i ekonomskoj moći. Zastupnici u saborima bili su birani po kurijalnom sustavu, s izuzetkom virilista koji su imali zajamčena mjesta. Sustav je na snazi bio od 1861. godine te je određivao način organizacije izbora i sastav sabora. Osim virilista, u sastav sabora birani su predstavnici iz četiri kurije, točnije kurije veleposjednika, trgovačko-obrtničke komore, gradova i sela odnosno vanjskih općina.

Predstavnici iz veleposjedničke, trgovačko-obrtničke i gradske kurije bili su birani izravno ili potajno, pisanim putem, dok su se oni iz seoskih općina birali na drugačiji način. U njihovom su slučaju birani neizravno, preko fiducijara tj. izbornika, od kojih je svaki predstavljao petsto birača.²⁴ Visina poreza koja se plaćala predstavljala je izborni cenzus na kojem je počivalo izborno pravo. U kuriji veleposjeda, na pravo glasa imali su svi veleposjednici koji su plaćali sto forinti poreza godišnje, u kuriji gradova taj je iznos bio deset forinti godišnje, a u kuriji vanjskih općina jedan forint.²⁵ Što se tiče izbora u kuriji trgovačko-obrtničke komore, u početku su pravo glasa imali i članovi komore i njihovi zamjenici, a nakon 1868. godine samo članovi. Siromašno stanovništvo po ovome izbornom sustavu nije moglo sudjelovati na izborima, tako da se može reći da je Istarski sabor predstavljao ogledalo ekonomskih i društvenih snaga, gdje veliki broj Hrvata i Slovenaca ne može glasati, dok talijanski veleposjednici, trgovci i građanstvo održavaju *status quo*. Izbori za Carevinsko vijeće po kurijalnom su se sustavu održavali od 1873. godine.²⁶

Situacija se za seljačko stanovništvo donekle poboljšala 1882. godine zahvaljujući grofu Eduardu Taaffeu i njegovoj socijalnoj politici. Grof Taaffe uspijeva u svome naumu te dovodi do sniženja izbornog cenzusa s deset na pet forinti, čime seljacima osigurava izborno pravo, te tako stvara takozvane

---

24 Manin, Marino, „Istra tijekom 50-tih i 60-tih godina 19. stoljeća“, *Povijest Hrvata, knjiga 2: od 15. stoljeća do kraja Prvog svjetskog rata*, ur. Lovorka Čoralčić i Mirko Valentić, Školska knjiga, Zagreb, 2005., 519.

25 Budak, 55-56.

26 Isto, 60.

„petforintaše“.²⁷ Grof Kasimir Badeni je također, kao i grof Eduard Taaffe, uveo promjenu koja je Hrvatima i Slovencima Markgrofovije omogućila veću aktivnost u političkom životu. Naime, 1896. godine on uvodi još jednu kuriju s pravom glasa, kojom nadopunjuje postojeće četiri. U nju su spadali svi muškarci stariji od 24 godine.²⁸

Prije izbora za Carevinsko vijeće 1907. godine dolazi do izmjena u izbornome sustavu. 1906. godine dolazi do promjene u ustroju izbornih kotara, tako da ih sada postoji pet, što znači da bi Hrvati i Slovenci bili u stanju odnijeti tri pobjede. Međutim, Talijanima se to nije svidjelo, pa su tražili da se uvede šesti kotar kako bi se izjednačile snage, što je na kraju i učinjeno. Tim potezom Istra biva podijeljena u šest izbornih kotara.²⁹ Podjela je bila strukturirana tako da su u prvi kotar spadala područja Milja, Pirana Kopra i Buja, u drugi kotar područja Svetvinčenta, Vodnjana, Rovinja, Poreča i Motovuna, u treći kotar područja Osora, Malog Lošinja i Pule, u četvrti kotar područja Doline, Pasje Vasi i Podgrada, u peti kotar područja Barbana, Labina, Pazina i Buzeta te u šesti kotar područja Velog Lošinja, Cresa, Krka i Voloskoga.³⁰ Za Hrvate i Slovence u Istri povećano je izborno tijelo te time i mogućnost pobjede nad Talijanima, nakon što je uvedeno opće, izravno i tajno pravo glasa, čime su mogućnost da sudjeluju na izborima dobili svi slojevi stanovništva. Valja napomenuti kako su ovi izbori bili najveći uspjeh hrvatsko-slovenske politike za vrijeme postojanja pokrajinskih sabora, te će se stoga u produžetku rada detaljnije analizirati. Nakon 1907. godine, kada su održani izbori za Carevinsko vijeće, provodi se reforma čime se broj zastupnika penje na 47: 15 zastupnika iz općina, 14 iz gradova te 8 iz općeg reda, dok se broj zastupnika iz komora i virilista nije mijenjao.³¹

2.4. RAD SABORA

Istarski pokrajinski sabor koji je djelovao u razdoblju od 1861. do 1916. godine održao je jedanaest izbora za formiranje svojih saziva (1861. godine u ožujku i rujnu, te po jednom 1867., 1870., 1876., 1883., 1889., 1895., 1901.,

---

27 Schüssel, Zöllner, 263.

28 Isto, 264.

29 Manin, „Hrvatski nacionalni pokret u Istri na početku 20. stoljeća“, *Povijest Hrvata, knjiga 2: od 15. stoljeća do kraja Prvog svjetskog rata*, ur. Lovorka Ćoralčić i Mirko Valentić, Školska knjiga, Zagreb, 2005., 579.

30 Isto, 579-580.

31 Isto, 581.

1908. i 1914. godine). Mandat trajanja pojedinoga saziva sabora bio je šest godina, ali bilo je i ranijih raspuštanja kako bi došlo do raspisivanja novih izbora. Car je sazivao i raspuštao sabore, a na saborskim je sjednicama bio nazočan njegov predstavnik. Iako je bilo ukupno jedanaest izbora za Sabor, njegov se rad odvijao u samo deset izbornih razdoblja. U Kopru se 1910. godine održala posljednja sjednica Sabora, nakon čega se više nije sastajao, usprkos tome što je i dalje službeno postojao. 1914. godine održani su novi izbori za Istarski sabor, no zastupnici se nisu nikada sastali te je 1916. godine, nakon donošenja novoga carskog patenta, ukinuta pokrajinska autonomija čime završava djelovanje Istarskoga sabora. U Istarskome saboru djelovale su dvije dominantne struje koje su se neprestano sukobljavale. Na jednoj je strani stajala talijanska građansko-liberalna struja koja je zahvaljujući svojoj ekonomskoj i političkoj nadmoći činila veći dio sabora, iako je predstavljala manjinu stanovništva pokrajine, dok je druga, hrvatsko-slovenska struja koja je bila manjina u Saboru, predstavljala većinski, siromašniji puk pokrajine.³² U Istarskome se saboru pričalo isključivo na talijanskome jeziku.

Nakon prvih izbora za Istarski sabor, održanih u ožujku 1861. godine, talijanska liberalna stranka osvojila je dvadeset mandata, dok su predstavnici Slavena osvojili samo dva.³³ Manjina u Saboru mogla je računati na tri zajamčena mandata virilista koji su pripadali porečko-pulskom biskupu Jurju Dobrili, tršćansko-koparskom biskupu Bartolomeju Legatu i krčkom biskupu Ivanu Josipu Viteziću.³⁴ Na prvom sazivu Istarskoga sabora, car je za njegova predsjednika imenovao Gian Paola Polesinija, predstavnika iz kurije veleposjednika, a Francesco Vidulich, koji je također bio zastupnik kurije gradova, dobio je poziciju njegova zamjenika.

Početak svakog izbornoga razdoblja počinjao je od dana okupljanja zastupnika u Saboru i trajao do dana prije zasjedanja novoizabranih zastupnika u idućem izbornom razdoblju. U radu prvoga saziva Istarskoga sabora glavna dužnost bila je odabir dvojice zastupnika koji će otići u Carevinsko vijeće. Prilikom glasanja od 29 zastupnika, njih 20 glasalo je riječju *nessuno*, „nitko“, čiji se potez protumačio kao nepoštivanje austrijske vlasti. Nakon toga je intervenirao i sam Friedrich von Burger, tršćanski namjesnik, no izbor nisu donijeli niti na sljedećoj sjednici te je nakon samo šest održanih sjednica car

---

32 Strčić, Petar, „Prilog povijesti Istarskog sabora (1861-1916)“, *Arhivski vjesnik*, 34-35, 1992., 53.

33 Cetnarowitz, Antoni, *Narodni preporod u Istri (1860-1907)*, Srednja Europa, Zagreb, 2014., 30.

34 Strčić, 57.

raspuatio Sabor i raspisao nove izbore.³⁵ U kratkome radu prvoga Sabora, vrijedno je spomenuti da je biskup Legat napravio prvi korak u borbi za jezična prava. Biskup je predložio da se među zemaljskim dužnosnicima nađe netko tko poznaje slovenski i ilirski jezik te da se upravni akti proglašavaju i na slavenskom jeziku, čime je ukazao na slavensku većinu u Markgrofoviji.³⁶

U rujnu 1861. održali su se izbori za drugi saziv Istarskoga sabora. Na izborima gotovo da nije ni bilo biračkog tijela, no unatoč tome se formirao novi Sabor koji je za svoje izaslanike za Vijeće u Beču odabrao porečko-pulskoga biskupa Jurja Dobrila te tršćanskog namjesnika Friedricha Moritza von Burgera.³⁷ Sabor je odradio svoj mandat od šest godina, donoseći nove zakone i pravilnike o načinu poslovanja Zemaljskoga sabora, odbora i općina, a Francesco Polesini je tijekom toga razdoblja bio njegov predsjednik. Kao razloge koji se kriju iza loših rezultata hrvatsko-slovenske struje na istarskim izborima može se navesti nezgodna činjenica da su zastupnici u izbornu utrku ušli nepripremljeni, no i to što je izborni sustav bio pristran Talijanima te što su slavenski stanovnici uglavnom bili nacionalno neosvijesteni, nepismeni i siromašni, zbog čega su uvelike ovisili o Talijanima koji su činili imućniji, zemljoposjednički sloj društva.

Treći saziv Sabora trajao je od 1867. do 1870. godine i također ga je obilježila niska izlaznost na izbore, no osim toga značajan je i po povratku iredentističke struje među zastupnike. Za predsjednika Sabora ponovo je izabran Francesco Polesini koji se 1868. odriče svoje funkcije te njegovo mjesto preuzima njegov bivši zamjenik Francesco Vidulich, koji će na funkciji ostati dvadeset i jednu godinu, što ga čini najdugovječnijim predsjednikom Sabora. Vidulich je zajedno s Orazijem Colombanijem bio izabran i za zastupnika u Zastupničkom domu Carevinskoga vijeća. Godine 1867. provodi se Austro-ugarska nagodba te se uvodi dualizam Austrije i Mađarske, čime Markgrofovija Istra postaje dijelom cislajtanijskoga, austrijskog dijela Monarhije. Kako su se virilisti zauzimali za Hrvate i Slovence u njihovoj želji za ravnopravnošću s talijanskim jezikom, u Saboru dolazi do jačanja antiklerikalizma, te 1868. godine Colombani predlaže da se njihova mjesta ukinu. Iako njegov prijedlog nije prošao, Juraj Dobrila, ali i ostali biskupi, prestali su dolaziti na sjednice Sabora. Kako se Austro-ugarskom nagodbom i provedbom zakona o školstvu iz 1869. godine jamčilo pravo na korištenje materinjeg jezika svim narodima u sastavu Monarhije, u pokrajini se javljaju problemi jer se veliki broj učitelja, prvenstveno hrvatskih svećenika,

---

35 Budak, 59.

36 Cetnarowitz, 32.

37 Budak, 59.

morao zamijeniti laicima, kojih među Hrvatima nije bilo mnogo.³⁸ Stvarnu kontrolu nad školstvom držali su Talijani koji u pokrajinskim poglavarstvima činili većinu, a mogli su odlučivati o izboru nastavnog jezika od 1869. godine te o imenovanju učitelja umjesto općina od 1872. godine.³⁹ Godine 1870. dolazi do raspuštanja zemaljskih sabora te se po novom izbornom zakonu u Istarskome saboru broj zastupnika s 30 povećava na 33, kako se broj zastupnika iz kurije gradova popeo s 8 na 11.

Ovo četvrto izborno razdoblje koje trajalo od 1870. do 1877. godine nije se puno razlikovalo od prijašnjih. Colombani i Vidulich 1870. su godine ponovo izabrani za predstavnike u Carevinskom vijeću, a ponovo su potvrđeni i 1871. nakon novih izbora. Međutim, to je bio posljednji put da se koristi ovakav način biranja, jer se od 1873. godine predstavnike u Carevinskom vijeću bira kurijalnim sustavom.⁴⁰ Povećanjem broja zastupnika u Istarskome saboru broj osvojenih mandata na slavenskoj strani povećao se na pet, o čemu je izvijestila i *Naša sloga* koja počinje izlaziti upravo u tome razdoblju.⁴¹ Tih pet osvojenih mandata u novome Saboru hrvatsko-slovenskoj struji nije mnogo značilo, jer su virilisti (čiji je broj mandata ostao isti) nakon prvih nekoliko saziva u kojima su se zauzimali za Hrvate i Slovence, prestali prisustvovati sjednicama Sabora zbog antiklerikalnih napada čije su žrtve bili svih tih godina. Na izborima za Carevinsko vijeće 1873. godine biralo se četiri zastupnika među kojima je izabran samo jedan zastupnik Slavena. Dinko Vitezić bio je zastupnik koji je uvjerljivo odnio pobjedu na izborima gdje je osvojio 116 glasova od mogućih 174, dok je biskup Dobrila izgubio mandat za samo 14 glasova.⁴²

Osamdesetih godina 19. stoljeća kod hrvatsko-slovenske struje dolazi do smjene generacija na političkoj sceni. Druga generacija političara okupljena je oko Starčevićeve pravaške ideologije te je prilagođavaju pokrajinskim prilikama. Promjene koju su na političku scenu unijeli pravaši Vjekoslav Spinčić, Matko Mandić i Matko Laginja prouzročile su samo povećanje tenzija i jačanje nemira koji su sve češće prerastali u sukobe između Talijana i Slavena.⁴³

---

38 Milanović, Božo, *Hrvatski narodni preporod u Istri, knjiga I. (1797.-1882.)*, drugo izdanje, Istarsko književno društvo „Juraj Dobrila“, Pazin, 1991., 269.

39 Isto, 290.

40 Budak, 60.

41 Barbalić, Fran, *Narodna borba u Istri od 1870. do 1915. godine (Prema bilješkama iz „Naše sloge“)*, Jugoslavenska akademija znanosti i umjetnosti, Zagreb, 1952., 17-18.

42 Cetnarowitz, 77.

43 Barbalić, 76-78.

U vrijeme održavanja petoga (1877. – 1883.) i šestoga (1883. – 1889.) izbornog razdoblja hrvatsko-slovenska struja osvaja pet odnosno šest mandata u Istarskome saboru. Dolazak nove generacije hrvatskih političara u Istarski sabor značio je nove borbe za ravnopravnost, koju im Talijani nisu priznavali. 21. kolovoza 1883. Matko Laginja započinje svoj govor riječima na hrvatskome jeziku: „Poštovana gospodo Latini! Izbor u Pazinu...“ To je sve što je uspio reći, jer je u sabornici nastala velika buka i galama, zastupnici su počeli napuštati sjednicu te su se tek nakon male stanke i nastavka govora na talijanskom jeziku počeli vraćati i omogućili nastavak sjednice.⁴⁴ U šestom izbornom razdoblju Sabor se pozabavio problemom gospodarskoga razvitka. 1881. godine Sabor osniva Istarski zemaljski hipotekarni zavod, a tri godine kasnije Pokrajinsko agrarno društvo i Pokrajinsko agrarno vijeće, čiji je cilj bio gospodarski razvitak i jačanje zadrugarstva u Istri.⁴⁵ 1883. godine u Poreču je osnovana prva poljoprivredna škola u Istri, što je bio veliki korak naprijed po pitanju školstva. Problem nedostatka hrvatskih škola bio je zabrinjavajući jer čak 57 % djece nije moglo pohađati pučke škole.⁴⁶

Osim borbe za školstvo nastavlja se i borba za jezičnu ravnopravnost. Teoretski, postignuta je ravnopravnost jer je odlukama koje su donijeli vlada i Namjesništvo 1888. godine omogućeno primanje i slanje odgovora na hrvatskom odnosno slovenskom jeziku, ali u praksi to nije bilo moguće zbog talijanske većine u Saboru.⁴⁷

U sedmom izbornom razdoblju koje je trajalo od 1889. do 1896. godine, ostvaren je prvi veći uspjeh hrvatsko-slovenske stranke kada je osvojeno devet zastupničkih mandata. 1889. godine umire Francesco Vidulich, a za novoga se predsjednika Sabora imenuje Matteo Campitelli. Na izborima za Carevinsko vijeće koji se održavaju 1891. godine, Vjekoslav Spinčić bez većih problema osvaja mandat u istočnoj Istri, dok Matko Laginja uz više neizvjesnosti na zapadu Istre osvaja svoj.⁴⁸ Pitanje ezonerskoga duga riješeno je u zasjedanju ovoga Sabora. Ezonerski ili rasteretni dug koji je godinama teretio seljački posjed u pokrajini nastao je prilikom ukidanja kmetstva 1848. godine, kada su bivši feudanci dobili pravo na obeštećenje koje su podjednako snosili državna

---

44 Isto, 125-126.

45 Milanović, *Hrvatski narodni preporod u Istri, knjiga II.*, 397.

46 Manin, Marino i Šetić, Nevio, „Prilike u Istri uoči i tijekom objavljivanja Naše Sloge“, *Časopis za suvremenu povijest*, Vol. 39, br. 3, 2007., 719.

47 Milanović, *Hrvatski narodni preporod u Istri, knjiga II.*, 96.

48 Cetnarowitz, 154-155.

i pokrajinska blagajna, kao i bivši kmetovi. Iako je dug trebao biti isplaćen do 1875., to se nije desilo, a dužnici su zbog teškoga stanja u poljoprivredi tijekom osamdesetih godina i stvorenih zaostataka zapadali u sve teže obveze. Planom za likvidaciju duga iz 1881. dogovoreno je vraćanje po kotarima do 1895. godine, ali je Sabor prema preostalim dužnicima otpisao dugove 1894. godine.⁴⁹

Osmi saziv, koji je djelovao u periodu od 1896. do 1902. godine, također se sastojao od devet hrvatsko-slovenskih zastupnika, no ostaje zapamćen po carevoj odluci da prebaci zasjedanja Sabora u Pulu 1897. godine. Premještanje zasjedanja u Pulu koja je bila glavna ratna luka Austro-ugarske Monarhije popratilo je nezadovoljstvo Talijana. Zasjedanja Sabora u ovome su razdoblju obilježena ometanjima publike i odsustvom slavenskih predstavnika zbog nezajamčene slobode govora na vlastitom jeziku. Godine 1897. održani su izbori za Carevinsko vijeće na kojima se hrvatsko-slovenski predstavnici nisu odviše proslavili. Iako su Matko Laginja i Vjekoslav Spinčić ipak bili izabrani za predstavnike, došlo je do neočekivanog poraza za narodnu stranku u petoj izbornoj kuriji. Zastupnici su računali da će višegodišnji rad među narodom biti dovoljan za pobjedu njihova kandidata na izborima.⁵⁰

Deveti saziv koji je djelovao od 1902. do 1909. godine obilježila je ponovna selidba Sabora u Pulu (1902. – 1903.) gdje su se sjednice održale u Gradskoj vijećnici na Forumu. Sabor je također zasjedao i u Kopru (1902. i 1904. – 1908.), gdje se jedna sjednica odvila u crkvi svete Klare te jedna u gradskom kazalištu.⁵¹ Zastupnici hrvatsko-slovenske i talijanske struje uspjeli su se dogovoriti oko reforme pokrajinskoga izbornog zakona, te se, nakon što ju je Sabor prihvatio, a car potvrdio, Sabor raspušta i raspisuje novi izbori. 1907. godine održani su izbori za Carevinsko vijeće na kojima se postigao povijesni rezultat: u tri od šest kotara pobjedu odnose zastupnici Hrvatsko-slovenske narodne stranke (Laginja, Spinčić i Mandić). Ovakvom podjelom kotara austrijska je vlada istarskim Talijanima omogućila da ih predstavlja tri zastupnika, jer bi u protivnome bilo riječ samo o dvojici.⁵²

Sukladno prihvaćenoj izbornoj reformi, u desetome sazivu, koji je trajao od 1909. do 1914. godine, hrvatsko-slovenska struja sastojala se od 18 izabranih zastupnika, umjesto dogovorenih 19, stoga što je umjesto Laginje u Puli prijevarom izabran „kamoraš“ Carlo Frank (*camora*, talijanska riječ za tajno

---

49 Budak, 65.

50 Cetnarowitz, 186.

51 Budak, 62, 64.

52 Milanović, *Hrvatski narodni preporod u Istri, knjiga II.*, 87.

udruženje s nasilnim namjerama) sve do svoje smrti.⁵³ Posljednja sjednica Sabora, koja se održala 1910. godine u Koprju, bila je prekinuta povodom fizičkog obračuna. Iako je Sabor službeno nastavio postojati, nikada se više nije sastao i time završava 49 godina rada sabora. Godine 1914. raspisuju se novi izbori na kojima hrvatsko-slovenska struja osvaja 19 zastupničkih mjesta, no do zasjedanja ne dolazi jer počinje Prvi svjetski rat te se 1915. godine Istra ulaskom Italije u rat protiv Austro-Ugarske iz političke arene pretvara u ratno područje. Dana 3. travnja 1916. godine carskim patentom ukida se postojanje Istarskoga sabora te se osniva Pokrajinska upravna komisija Markgrofovije Istre na čije čelo car postavlja Aloisa (Luigia) Lasciaca.⁵⁴

3. ISTAKNUTI ZASTUPNICI U ISTARSKOM SABORU

Istarski sabor službeno je djelovao od 1861. do 1916. godine, ali u stvarnosti se zadnje zasjedanje održalo 1910. godine, čime njegov životni vijek broji 49 godina. Te posljednje prijeratne godine, 1914., održani su izbori, no kako je počeo Prvi svjetski rat, politički je život u Istri zamro; ulaskom Italije u rat protiv Austro-Ugarske 1915. godine Istra se pretvara u ratno, pogranično područje.⁵⁵ Što se tiče individualnih zastupnika, mnogi su u Istarskome saboru igrali značajnu ulogu, ali u ovome ću radu istaknuti dvojicu iz hrvatsko-slovenske saborske manjine, Jurja Dobrilu i Matka Laginju, te dvojicu iz talijanske saborske većine, Gian Paola Polesinija i Francesca Vidulichu, ne umanjujući rad ostalih saborskih zastupnika.

---

53 Isto, 163.

54 Budak, 68.

55 Strčić, 62.

3.1. JURAJ DOBRILA

Slika 3. Juraj Dobrila

(Izvor: <https://www.enciklopedija.hr/natuknica.aspx?id=15663>, 15. kolovoza 2022.)

Juraj Dobrila, biskup i hrvatski narodni preporoditelj, rođio se 16. travnja 1812. godine u mjestu Veli Ježenj kod Pazina. Do svoje dvanaeste godine pohađa župnu pučku školu u Tinjanu, nakon čega školovanje nastavlja u Pazinu i Karlovcu. Godine 1834. završava studij filozofije, a 1838. studij teologije u sjemeništu u Gorici gdje se i zaređio 1837. godine.⁵⁶ Prije nastavka teoloških studija, Dobrila jedno vrijeme službuje u Munama i Hrušici te potom doktorira na bečkom Augustineumu gdje svoju titulu doktora teologije stječe obranom disertacije *Nauka crkvenih otaca o sakramentu ispovijesti*. Nakon završetka studija u Beču, 1842. odlazi na službu u Trst gdje služi kao kapelan, propovjednik, privremeni ravnatelj pučke djevojačke škole, savjetnik Biskupijskog konzistorija, ispitivač dogmatske teologije, rektor sjemeništa te izvanredni profesor pastoralnoga bogoslužja sve do 1857. godine.⁵⁷ Dobrila u malom broju godina brzo napreduje u crkvenoj hijerarhiji, te tako 1854. godine postaje kanonik i župnik tršćanske katedrale, 1856. savjetnik Biskupijskog

---

⁵⁶ Budak, 190.

⁵⁷ Isto, 190.

suda za ženidbene sporove, a 1858. biva ustoličen kao porečko-pulski biskup. Nakon sedamnaest godina rada na mjestu biskupa Porečko-pulske biskupije, 1875. napušta svoju poziciju te postaje novim biskupom Tršćansko-koparske biskupije čime ostaje sve do svoje smrti 1882 godine.⁵⁸

Odrastajući u slavenskoj obitelji u Istri, položaj Slavena u regiji čiju su političku i intelektualnu elitu činili Talijani obilježio je Dobrila, te je tako svoj život posvetio ujednačavanju životnih prilika Talijana i Slavena.⁵⁹ Za vrijeme svojih studija u Beču, Dobrila se sprijateljio s Josipom Jurjem Strossmayerom. To je prijateljstvo značajno utjecalo na njegovo prihvaćanje južnoslavenske ideje koju je nastavio širiti u Istri i Kvarnerskom otočju.⁶⁰ Svoje politički stavove Dobrila javno iskazuje 1848. godine, kada se priključuje Slavenskome društvu u Trstu, a 1854. objavljuje molitvenik na hrvatskome jeziku, jedini u Istri, pod nazivom *Otče, budi volja tvoja! Molitvena knjiga s podučanjem i naputjenjem na bogoljubno življenje*, te time postaje simbolom slavenskoga kulturnog pokreta. U Istarskome pokrajinskom saboru, od osnutka Sabora 1861. godine pa sve do svoje smrti, sudjeluje kao virilni član te pridonosi raspravama pokušavajući izjednačiti položaj Slavena i Talijana. Također je služio na mjestu predstavnika u bečkom parlamentu. Od 1868. godine, nakon što se talijanska većina javno usprotivila sudjelovanju virilnih članova u Saboru, Dobrila prestaje dolaziti na zasjedanja te se okreće drugom načinu narodnog prosvjeda pokretanjem prvih hrvatskih novina u Istri pod nazivom *Naša sloga*.⁶¹

Slika 4. Naša sloga

(Izvor: https://www.ffpu.unipu.hr/ffpu/nasa_sloga_1870-2020, 15. kolovoza 2022.)

58 Na ist. mj.

59 Isto, 191.

60 „Dobrila, Juraj“, *Hrvatska enciklopedija*, <http://www.enciklopedija.hr/Natuknica.aspx?ID=15663>, 15. 8. 2022.

61 „Dobrila, Juraj“, *Istarska enciklopedija*, sv. 1., Zagreb, 2005., 180.

Naša sloga se u razdoblju od 1870. do 1899. godine tiskala u Trstu, nakon čega se tiskanje seli u Pulu u razdoblju od 1899. do 1915. godine. Za njeno pokretanje najzaslužniji bio upravo Juraj Dobrila, a osim toga možemo spomenuti prvoga urednika Antuna Karabaića, svećenika Krčke biskupije na službi u Trstu, te Mate Bastiana koji je također pomogao.⁶² Namjera novina bilo je narodno prosvjeđivanje istarskih Slovenaca i Hrvata, koji su činili većinu pučanstva pokrajine. U početku su izlazile kao dvotjednik, da bi kasnije prešle na tjedno izdanje. *Naša sloga* bilježila je sve političke, gospodarske i kulturne događaje u Istri, od otvaranja čitaonica, kao u Baški 1874. godine,⁶³ utemeljenja gospodarskih zadruga poput one u Opatiji 1892. godine,⁶⁴ do izbora za sabor ili Carevinsko vijeće kao na primjer 1879. godine.⁶⁵ One su bile ogledalo narodne borbe u Istri te su odigrale značajnu ulogu u razvoju preporoda Slovenaca i Hrvata u Istri i jačanju političkog života; nije bilo sela u Istri gdje se *Naša sloga* nije čitala. U početku se tiskala u petsto primjeraka, od kojih su četiristo plaćali biskup Dobrila i neimenovana osoba („poznati našinac“) te tako pridonijeli preporodu velikoga dijela pučanstva pokrajine.

3.2. MATKO LAGINJA

Matko Laginja, hrvatski političar, rodio se 10. kolovoza 1852. godine u mjestu Klana kraj Kastva, gdje je završio i osnovnu školu. Nakon što u Rijeci završava gimnaziju, kreće sa studijem prava u Zagrebu u razdoblju od 1871. do 1873. godine te Grazu od 1873. do 1875. godine. Stipendistom Kraljevske zemaljske vlade u Zagrebu postaje 1877. godine, kada u Trstu upisuje višu trgovačku školu.⁶⁶ Prije doktoriranja u Grazu 1885. godine i otvaranja odvjetničkog ureda u Puli 1890. godine, Laginja radi kao perovođa zagrebačkog poglavarstva i općinski tajnik u Kastvu te kao odvjetnički pripravnik od 1881. godine u Voloskom. Kao mladić prihvaća pravaške ideje Ante Starčevića i njegov politički program te se s Matkom Mandićem i Vjekoslavom Spinčićem suprotstavlja talijanskoj politici i nacionalizmu u Istri, kako u Saboru, tako i izvan njega.⁶⁷ Bio je plodan autor; osim što je bio urednik *Naše sloge* od 1882.

---

62 „Naša sloga“, IE, sv. 1., Zagreb, 2005., 526.

63 Barbalić, 34.

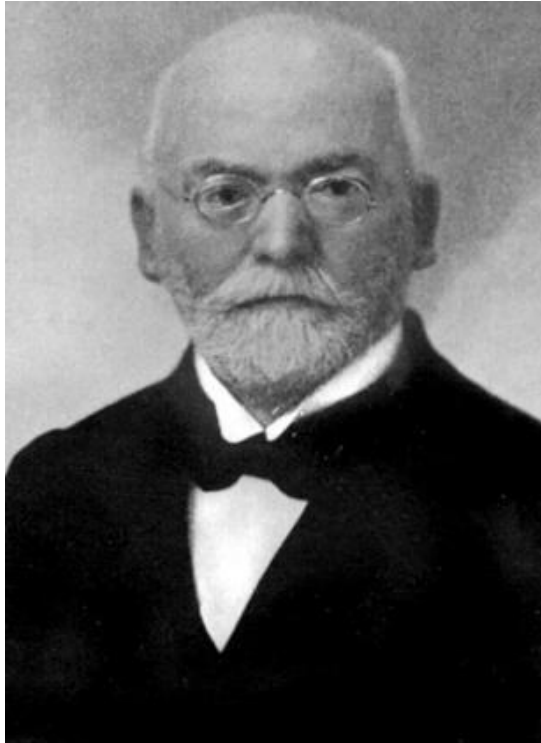
64 Isto, 64.

65 Isto, 39.

66 Budak, 195.

67 „Laginja, Matko“, *Hrvatska enciklopedija*, <https://www.enciklopedija.hr/Natuknica>.

godine, objavljivao je u i listu *Pravo* u kojem izlazi njegov članak *Kastavski ustav (1400. – 1661.)*, uredio zbirku *Hrvatske narodne pjesme, što se pjevaju po Istri i Kvarnerskih otoci* te monografiju *Kastav grad i općina*, što su ujedno i njegova najznačajnija djela. Laginja je u sklopu narodnog preporoda u Istri djelovao i gospodarski, jer je htio postići neovisnost hrvatskoga i slovenskoga seljaka od talijanske elite te je tako zaslužan za osnivanje niza kreditnih i gospodarsko-potrošačkih zadruga kao što je Istarska posujilnica u Puli,⁶⁸ štedno-kreditna ustanova organizirana na zadružnim načelima. Svojim je angažmanom uspio pripomoći gospodarskoj neovisnosti i zadružnom organiziranju na selu, što je rezultiralo aktivnim sudjelovanjem seoskoga stanovništva na izborima. Valja napomenuti da je Laginja bio i tajnikom prosvjetne Družbe sv. Ćirila i Metoda te je vodio tiskaru u Puli, u kojoj se tiskala *Naša sloga*.

Slika 5. Matko Laginja

(Izvor: <https://www.enciklopedija.hr/Natuknica.aspx?ID=35110>, 15. kolovoza 2022.)

---

aspx?ID=35110, 15. 8. 2022.

68 Barbalić, 63.

Matko Laginja pripadao je mlađem naraštaju istarskih preporoditelja, pravaški orijentiranima. Šest je puta izabran za zastupnika u Istarskome saboru (1883., 1889., 1895., 1901., 1908. i 1914. godine) i četiri puta u Carevinskom vijeću u Beču (1891., 1897., 1907. i 1911. godine).⁶⁹ Najupečatljivija Laginjina epizoda u službi zastupnika Sabora zbila se 1883. godine, kada je pokušao održati prvi govor na hrvatskome jeziku na zasjedanju sabora, na što su ga zastupnici Talijana, koji su činili većinu, prekinuli i napustili dvoranu. Događaj i samu atmosferu sjednice prenosi *Naša sloga* u broju 17 koji izlazi 1. rujna 1883. godine.⁷⁰ Jedan od većih političkih uspjeha Laginje bio je kada je sa Spinčićem i Mandićem osvojio tri izborna kotara na izborima 1907. godine. Sljedeće se godine zbog pritiska iz Beča, ali i Laginjina zalaganja, između Hrvatsko-slovenske narodne stranke i talijanskih nacionalnih liberala sklopio sporazum o povećanju broja hrvatskih i slovenskih zastupnika u Saboru na 19 od ukupno 49. Nakon što je 1909. godine formiran Zemaljski odbor, Laginja postaje zamjenikom zemaljskoga kapetana zagovarajući politiku mira koja je omogućila suradnju hrvatsko-slovenske i talijanske strane.

Godine 1915. Laginja se seli u Zagreb, gdje nastavlja živjeti posljednjih petnaest godina svoga života. Laginja u tome razdoblju i dalje ostaje politički aktivan. Godine 1917. zalaže se za potpisivanje Svibanjske deklaracije, 1918. godine Narodno vijeće Države SHS imenuje ga povjerenikom za Istru gdje radi na rješavanju problema istarskih iseljenika, sudjeluje u radu na razgraničenju s Italijom 1920. godine te u Beogradu obnaša dužnost predsjednika Savjetodavnog odbora za rješavanje riječkoga pitanja i zastupa Istru u Privremenom narodnom predstavništvu Kraljevine SHS.⁷¹ Iste godine imenovan je za hrvatskoga bana, ali godinu dana nakon prihvaćanja Vidovdanskog ustava, prvog ustava Kraljevine SHS, Laginja istupa iz Ustavotvornog odbora i napušta skupštinu zajedno s ostalim zastupnicima Narodnoga kluba. Godine 1926. povlači se iz visoke politike te radi u Zadruzi za izgradnju malih obiteljskih kuća i stanova u Zagrebu. Dana 18. ožujka 1930. godine u Zagrebu, Matko Laginja umire.

3.3. GIAN PAOLO POLESINI

Gian Paolo Polesini, veleposjednik i političar, rođen je u Poreču 1818. godine u bogatoj aristokratskoj obitelji. U skladu sa svojim položajem, obrazovanje stječe u Beču, Padovi i Udinama te se nakon studija vraća kući i posvećuje

---

69 „Laginja, Matko“, *IE*, sv. 1., Zagreb, 2005., 436.

70 Barbalić, 42.

71 Budak, 196.

upravljanju velikih posjeda svoje obitelji, koji su se prostirali od Sv. Ivana od Šterne preko Motovuna do doline Mirne i Červara na Poreštini.⁷²

Godine 1861. Polesini prvi put stupa na političku scenu predstavljajući veleposjednike u Istarskome saboru, te postaje njegovim prvim predsjednikom. Četiri je puta izabran za zastupnika u Istarski sabor (1861., 1867., 1870. i 1877. godine), a služio je i kao zastupnik u Carevinskom vijeću. Povrh toga, Gian Paolo Polesini bio je prvi predsjednik Istarskog poljoprivrednog društva, koje je osnovano 1869. godine na njegovu inicijativu te je u više navrata bio načelnik i općinski namjesnik.⁷³ Još usred trajanja svoga zastupništva u Saboru, Polesini 1882. godine umire te tako završava njegovo djelovanje na društvenom, političkom i gospodarskom planu koje je obilježilo ne samo Poreč, već i Istru kroz 19. stoljeće. Obitelj Polesini ustupila je zgradu Monarhiji u kojoj je zasjedao Istarski sabor, nekadašnju crkvu i samostan svetoga Franje s početka 14. stoljeća.⁷⁴

Slika 6. Istarska sabornica

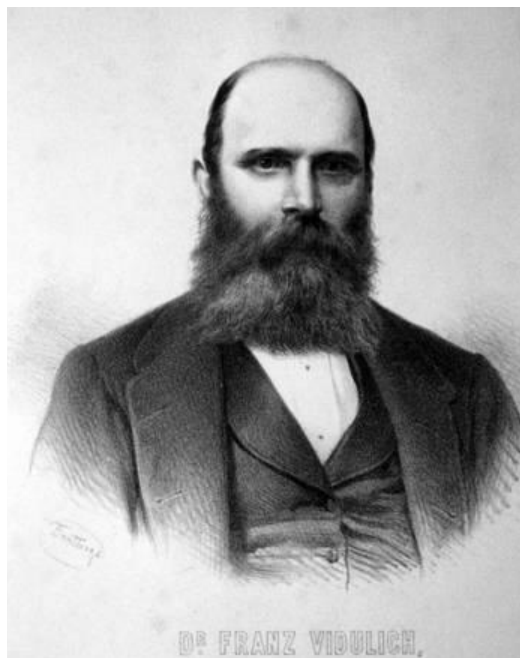
(Izvor: <https://www.myporec.com/hr/otkrijte-porec/povijesna-bastina/41>, 15. kolovoza 2022.)

72 Isto, 200.

73 Isto, 201.

74 Isto, 198.

3.4. FRANCESCO VIDULICH

Slika 7. Francesco Vidulich

(Izvor: <https://www.istrapedia.hr/hr/natuknice/4190/vidulich-francesco>, 15. kolovoza 2022.)

Francesco Vidulich, pravnik i političar, rodio se 1819. godine u Malome Lošinju u imućnoj obitelji pomorskih trgovaca. Dolazio je iz miješanog braka, te će tako njegovom kasnijem nacionalnom profiliranju presuditi majčina strana i obitelj Capponi. Nakon što je završio srednju školu u Zadru, svoje obrazovanje nastavlja na studijima prava u Beču i Padovi, gdje je 1846. godine doktorirao sa samo 27 godina. Njegov ulazak u politiku započeo je već 1848. kad je izabran za zastupnika u bečkom parlamentu gdje je zastupao Kvarnerske otoke te jugoistočnu Istru u Ustavotvornoj skupštini. U vrijeme Listopadske revolucije bio je član Komiteta javnog spasa, a 1861. godine vraća se u politički život stvaranjem Istarskoga sabora u koji ulazi kao predstavnik otoka.⁷⁵ Vidulich je bio vješti političar koji je znao održavati ravnotežu između središnje vlade u Beču i istarskih Talijana. Tako 1868. godine postaje predsjednikom Istarskoga sabora na kojoj će funkciji biti sljedeću dvadeset i jednu godinu, sve do svoje

---

75 Budak, 207.

smrti 1889. godine. Vidulich obnaša funkciju predstavnika Markgrofovije Istre u Carevinskom vijeću te dva puta osvaja mjesto potpredsjednika, u razdoblju od 1873. do 1879. godine i od 1879. do 1885. godine, što ga čini najuspješnijim istarskim političarem. Kao vješti političar bio je svjestan brojčane nadmoći istarskih Slavena, no ipak je postupao s ciljem održavanja postojećega stanja, ne želeći se zamjeriti Beču, te se stoga zauzeo za održavanje vlasti talijanske elite, kojoj je i sam pripadao.⁷⁶

---

⁷⁶ Isto, 208.

ZAKLJUČAK

Markgrofovija Istra, kao jedna od dvadeset i jedne autonomne pokrajine Habsburške Monarhije (kasnije Austro-Ugarske Monarhije), bila je zajednički dom Hrvata, Slovenaca i Talijana. Svi su ovi narodi težili za ispunjenjem prava i povlastica koje im je Monarhija omogućavala, a Istarski je sabor predstavljao mjesto borbe za ta prava. Dvije generacije preporoditelja, prva predvođena Dobrilom i druga Laginjom, neumorno su se sukobljavale s talijanskim zastupnicima koji su predstavljali manjinu u pokrajini, ali većinu u Saboru. Zahvaljujući slavenskim zastupnicima koji su se trudili razvijati nacionalnu svijest svoga naroda uz pomoć *Naše sloge*, koji su ga opismenjivali te ekonomski, gospodarski i politički obrazovali, uspjeli su u svome naumu. Talijani su zbog naklonosti kurijalnoga sustava te nepismenosti i nedovoljne organizacije Slavena neupitno vladali Saborom u ranijim fazama zasjedanja, dok je kasnije, kada je među Slavenima rad preporoditelja urodio plodom, njihov utjecaj znatno oslabio, iako su i dalje činili većinu. Najžešća borba u radu sabora vodila se oko ravnopravnosti jezika, što je trebalo biti jamčeno ustavom, no što su Talijani odbijali uvažiti jer su Istru smatrali talijanskom zemljom, te je prema tome jedino talijanski jezik mogao biti službeni u Saboru. Kada netko spomene Istarski sabor, većini laika koji nisu upoznati s tematikom prva je asocijacija govor Matka Laginje u Istarskoj sabornici u Poreču gdje je uspio izgovoriti samo dvije rečenice na hrvatskome jeziku prije nego što je sjednica prekinuta burnom reakcijom koju je izazvao. Iako govor nije održao do kraja, on ostaje zapisan u povijesti kao prvi govor na hrvatskome jeziku u Istarskome saboru i dokazuje da je duh nacionalnog preporoda u Istri bio itekako izražen te da je narod bio željan ravnopravnosti i punopravnog priznanja, ne pokoravajući se talijanskoj većini s kojom ulazi u sukobe čitavo vrijeme djelovanja Istarskoga sabora. Povrh pitanja jezika, slavenski zastupnici zalagali su se i za školstvo, te su zahtijevali odvijanje nastave na materinjem jeziku, što je također bilo jamčeno ustavom. Borbenost i zalaganje zastupnika urodilo je plodom 1899. godine kada se otvara prva hrvatska gimnazija u Istri, koja postoji i danas u Pazinu te nosi naziv po biskupu Jurju Dobrili. Nacionalna svijest u Istri koja je žudjela za ravnopravnošću samo je mali dio slagalice važne za nacionalnu povijest Hrvatske.

IZVORI I LITERATURA

LITERATURA

Barbalić, Fran, *Narodna borba u Istri od 1870. do 1915. godine (Prema bilješkama iz „Naše sloge“)*, Jugoslavenska akademija znanosti i umjetnosti, Zagreb, 1952.

Beuc, Ivan, *Istarske studije. Osnovni nacionalni problemi istarskih Hrvata i Slovenaca u drugoj polovini XIX. i početkom XX. Stoljeća*, Sveučilišna naknada Liber, Zagreb, 1975.

Beuc, Ivan, *Povijest institucija državne vlasti u Hrvatskoj (1527-1945)*, Arhiv Hrvatske, Zagreb, 1969.

Budak, Neven, *Istarski sabor/La Dieta istriana*. Zavičajni muzej Poreštine i Humaniora, Poreč, 2011.

Brajković, Antun, „Institucije državne vlasti u Istri (1848–1918)“, *Arhivski vjesnik*, (34-35, 35-36), Zagreb, 1991. – 1992.), 65-88.

Cetnarowitz, Antoni, *Narodni preporod u Istri (1860-1907)*, Srednja Europa, Zagreb, 2014.
greb, 1991. – 1992.), 65-88.

Istarska enciklopedija, s.v. „Dobrila, Juraj“, Leksikografski zavod Miroslav Krleža, Zagreb, 2005., 180.

Istarska enciklopedija, s.v. „Laginja, Matko“, Leksikografski zavod Miroslav Krleža, Zagreb, 2005., 436.

Istarska enciklopedija, s.v. „Naša sloga“, Leksikografski zavod Miroslav Krleža, Zagreb, 2005., 526.

Manin, Marino, „Istra tijekom 50-tih i 60-tih godina 19. stoljeća“, ur. Ćoralić, Lovorka i Valentić, Mirko, *Povijest Hrvata, knjiga 2: od 15. stoljeća do kraja Prvog svjetskog rata*, Školska knjiga, Zagreb, 2005., 519-522.

Manin, Marino, „Istra 80-tih i 90-tih godina 19. stoljeća“, ur. Ćoralić, Lovorka i Valentić, Mirko *Povijest Hrvata, knjiga 2: od 15. stoljeća do kraja Prvog svjetskog rata*, Školska knjiga, Zagreb, 2005., 526-529.

Manin, Marino, „Hrvatski nacionalni pokret u Istri na početku 20. stoljeća“, ur. Ćoralić, Lovorka i Valentić, Mirko, *Povijest Hrvata, knjiga 2: od 15. stoljeća do kraja Prvog svjetskog rata*, Školska knjiga, Zagreb, 2005., 578-583.

Manin, Marino i Šetić, Nevio, „Prilike u Istri uoči i tijekom objavljivanja Naše Sloge“, *Časopis za suvremenu povijest*, Vol 39, br. 3, Zagreb, 2007., 705-730.

Milanović, Božo, *Hrvatski narodni preporod u Istri, knjiga I. (1797.-1882.)*, drugo izdanje, Istarsko književno društvo „Juraj Dobrila“, Pazin, 1991.

Milanović, Božo, *Hrvatski narodni preporod u Istri, knjiga II. (1883.-1947.)*, Istarsko književno društvo sv. Ćiril i Metod, Pazin, 1973.

Schüssel, Therese; Zöllner, Erich, *Povijest Austrije*, Barbat, Zagreb, 1997.

Strčić, Petar, „Prilog povijesti Istarskog sabora (1861-1916)“, *Arhivski vjesnik*, (34-35), Zagreb, 1992., 53-64.

POPIS PRILOGA

Slika 1. Franjo Josip I.

Slika 2. Austrijsko primorje

Slika 3. Juraj Dobrila

Slika 4. Naša sloga

Slika 5. Matko Laginja

Slika 6. Istarska sabornica

Slika 7. Francesco Vidulich

ABSTRACT

ISTRIAN PROVINCIAL DIET 1861 – 1916

The Istrian Provincial (Land) Assembly is the representative body of the Margraviate of Istria that operated in the period from 1861 to 1916. It was established by the administrative-territorial division of the Habsburg Monarchy after the adoption of the October Diploma (1860) and the February Patent (1861). Together with the councils in Gorica and Trieste, it belonged to the Austrian Littoral with the Viceroyalty in Trieste. The Parliament sat in Poreč, Pula, and Koper and sent representatives to the Imperial Council in Vienna. After 1867, the Margrave of Istria became part of the Cislaitanian Austrian part of the Monarchy. During its operation that spanned over several different cultural periods, in the period starting from the second half of the 19th century to the beginning of the 20th century, the Istrian Parliament was a stormy battlefield where two representative groups clashed: the Italian majority, representing the wealthier minority of the province's population, and the Croatian-Slovenian minority representing the poorer majority of the population in the province. In the 55 years of the Parliament, numerous historical figures participated in its sessions, including Bishop Juraj Dobrila, who was most responsible for the publication of the newspaper *Naša sloga*, and Matko Laginja on the Croatian-Slovenian side, as well as Gian Paolo Polesini, the first president of the Istrian Parliament, and Francesco Vidulich, the longest-serving president of the Istrian Parliament. Although the Parliament formally functioned until 1916, it had stopped sitting in 1910.

Keywords: Istrian Parliament, Land Parliament, Margrave Istria, Habsburg Monarchy, October Diploma, February Patent, Imperial Council, Juraj Dobrila, Matko Laginja, Gian Paolo Polesini, Francesco Vidulich